

ผลงานลำดับที่ 2

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จอย่างยั่งยืน ของการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บนพื้นที่สูง

โดย

นายสกล บุญคำ

เพื่อเสนอพิจารณาให้ดำรงตำแหน่ง
เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน 10 ชช.
(ที่ปรึกษาวิชาการสวัสดิการสังคม)

กรมประชาสัมพันธ์
กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม

012056
๘116ป
๒๕43

โครงการงานวิจัย
และสวัสดิการสังคม

05668

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ

คำนำ

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญยิ่งต่อระบบเศรษฐกิจโลก ซึ่งผู้เชี่ยวชาญทางด้านเศรษฐกิจทำนายว่าในปี ค.ศ. 2000 (พ.ศ. 2543) การท่องเที่ยวจะเป็นอุตสาหกรรมที่ใหญ่ที่สุดในโลก

ประเทศไทยได้เริ่มพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างจริงจังตั้งแต่ปี พ.ศ. 2513 เป็นต้นมา และตลอดระยะเวลาสามทศวรรษก็สามารถพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวให้เจริญเติบโตได้อย่างน่าภาคภูมิใจ แต่อย่างไรก็ตามแม้ว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจะช่วยก่อให้เกิดรายได้เข้าประเทศอย่างมหาศาล แต่ก็ไมอาจปฏิเสธได้ว่าการท่องเที่ยวในช่วงเวลาดังกล่าว ก่อให้เกิดผลเสียหลายต่อทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมต่างๆ กับประเทศไทยอย่างมากมาย

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Ecotourism) เป็นทางเลือกใหม่ที่เกิดขึ้นเพื่อเป็นมรรควิธี (Means) ที่จะนำไปสู่เป้าหมายคือการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) ที่มีองค์ประกอบหลักสำคัญ 4 ประการ คือ การท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานด้านท่องเที่ยวธรรมชาติ การท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม การท่องเที่ยวที่เชื้ต่อกระบวนการเรียนรู้ ปลุกจิตสำนึกที่ถูกต้อง และการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่น ซึ่งประเทศไทยมุ่งหวังจะพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ขึ้นทดแทนการท่องเที่ยวแบบดั้งเดิม (Conventional Tourism)

ประเทศไทยอันหมายถึงคนไทยทุกคน เรียกร้อง และมุ่งหวังให้ชาวไทยทุกคนเป็นผู้พิทักษ์ฟื้นฟูสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติบนภูเขา ทั้งที่ชาวไทยทุกคนเป็นกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางสังคมก็ตกขอบ และการได้มาซึ่งสัญชาติไทยยังต้องมีกระบวนการพิจารณาโดยเฉพาะ ตลอดจนประเทศชาติลืมนึกไปว่าการที่คนไทยคนใดคนหนึ่งจะสามารถช่วยชาติได้นั้น เขาต้องมีความเข้มแข็งพอที่จะช่วยตนเองให้อยู่รอดได้ด้วยกรมประมงกระทรวงเกษตรและสหกรณ์และสวัสดิการสังคม จึงได้ริเริ่มโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บนพื้นที่สูงขึ้น เพื่อเป็นทางเลือกใหม่แก่ชาวไทยทุกคนในการ

ตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบนภูเขา โดยที่ชาวไทยภูเขาสามารถอยู่รอดได้

อย่างไรก็ตามการดำเนินงานโครงการใหม่ สิ่งที่น่าหวั่นเกรงไม่ได้คือการ ศึกษาวิจัยเพื่อเข้าใจในสิ่งที่ทำอย่างแท้จริงและรอบด้าน สามารถกำหนดแนวทางการ ปฏิบัติให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้ และสามารถป้องกันผลกระทบ ในเชิงลบที่อาจเกิดขึ้นโดยไม่ได้คาดหมาย เอกสารการศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผล ต่อความสำเร็จอย่างยั่งยืนของการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บนพื้นที่สูง” ฉบับนี้ จัดทำขึ้นโดยมุ่งหวังว่าคงสามารถให้คำตอบได้ในระดับหนึ่งแก่หน่วยงานต่างๆ และ บุคคลที่เกี่ยวข้องกับโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บนพื้นที่สูง อย่างน้อย ที่สุดจะทำให้การดำเนินงานของโครงการดังกล่าว สามารถสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับ ประเทศชาติโดยส่วนรวม และชาวไทยภูเขาที่เป็นปัจเจกชน สมดังวัตถุประสงค์และ เป้าหมายของโครงการที่กำหนดไว้

การศึกษาในครั้งนี้ ผู้ศึกษาขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาและ สงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดตาก อุทยานแห่งชาติลานสาง การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคเหนือ เขต 4 มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม สมาชิกชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวและ อนุรักษ์อู๋มผาง รวมทั้งชาวบ้านอู๋มผางทุกท่าน ที่ได้ให้ความร่วมมือและอำนวยความสะดวก แก่ผู้ศึกษาทั้งในด้านการรวบรวมเอกสาร ให้ข้อคิดเห็น และตอบข้อซักถามใน การสัมภาษณ์อย่างดียิ่ง จนทำให้การศึกษابรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่า เอกสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์สำหรับผู้สนใจ หน่วยงาน และ ชุมชนบนพื้นที่สูง ตลอดจนเป็นข้อมูลประกอบการพัฒนาโครงการนี้ในโอกาสต่อไป

สกล บุญคำ

กันยายน 2543

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษารายละเอียดของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และแสดงถึงการดำเนินการโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บนพื้นที่สูงของกรมประชาสัมพันธ์ ตลอดจนวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จอย่างยั่งยืนของการดำเนินงานส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บนพื้นที่สูง เพื่อนำไปแสวงหาแนวทางที่เหมาะสมกับการดำเนินงาน

ผู้ศึกษากำหนดให้ การดำเนินงานส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บนพื้นที่สูงของจังหวัดตากเป็นพื้นที่ศึกษา ตามกรอบแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืน ในลักษณะของการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพที่ศึกษาจากทั้งเอกสาร และการศึกษาภาคสนาม ซึ่งผู้ศึกษากำหนดกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาคั้งนี้เป็นเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และราษฎรชาวไทยภูเขาบ้านอุ้มยอ ตำบลแม่ท้อ อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก รวมจำนวนทั้งสิ้น 30 คน และใช้คำร้อยละทางสถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการศึกษาปรากฏว่า ในส่วนของปัจจัยภายในชุมชนบนพื้นที่สูงพบว่า ชุมชนบนพื้นที่สูงมีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพราะมีเอกลักษณ์ทางด้านขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรม โดยเฉพาะมีแหล่งธรรมชาติที่สวยงาม และมีความสมบูรณ์ ความหลากหลายของพันธุ์พืช พันธุ์ไม้ และสัตว์นานาชนิด รวมทั้งยังมีภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องอยู่กับระบบนิเวศ แต่ยังมีข้อจำกัดทางด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก ซึ่งการศึกษาไม่พบว่าเป็นปัจจัยสำคัญจนเป็นอุปสรรคในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บนพื้นที่สูง สำหรับปัจจัยด้านการจัดการที่เน้นความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศและสังคมนั้น พบว่ามีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบที่เหมาะสม สอดคล้องกับระบบนิเวศและวัฒนธรรมชุมชน มีการกำหนดลักษณะของกิจกรรมภายใต้ความสามารถในการรองรับของพื้นที่ โดยกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวและมีมาตรการที่ส่งผลต่อคุณภาพของนักท่องเที่ยว ทำให้ได้นักท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มเป้าหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างแท้จริง สำหรับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บนพื้นที่สูงนั้น พบว่า การจัด

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	(ก)
บทคัดย่อ	(ค)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์	4
ขอบเขตของการศึกษา	4
ระเบียบวิธีการศึกษา	5
หน่วยวิเคราะห์และประชากรที่ศึกษา	5
การวิเคราะห์ข้อมูล	6
ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา	6
บทที่ 2 แนวคิด และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	7
แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนในการเป็นฐานการปฏิบัติงาน	7
แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน	11
แนวคิดนิเวศวิทยามนุษย์	20
แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	21
แนวคิดความสามารถที่จะรับได้ของพื้นที่	25
แนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	26
กรอบความคิดในการศึกษาวิจัย	35

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 3 การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บนพื้นที่สูง	38
นโยบายของรัฐต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	38
โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บนพื้นที่สูง	44
บทที่ 4 ผลการศึกษาและการอภิปรายผล	72
ผลการศึกษา	73
การอภิปรายผล	80
บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ	105
สรุปผลการศึกษา	105
ข้อเสนอแนะ	113
เชิงอรรถ	117
บรรณานุกรม	120
ภาคผนวก	123
แบบสอบถาม	(1)

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 กิจกรรมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	50
ตารางที่ 2 จำนวนกิจกรรม พื้นที่เป้าหมาย และผู้รับประโยชน์	50
ตารางที่ 3 กิจกรรมและขั้นตอนการปฏิบัติงาน (Implementation Schedule)	57
ตารางที่ 4 กิจกรรมและงบประมาณดำเนินการ	59
ตารางที่ 5 งบประมาณดำเนินการจำแนกตามกิจกรรมและ พื้นที่ดำเนินการ	60
ตารางที่ 6 งบประมาณต่อแห่งในการก่อสร้างศูนย์วัฒนธรรม หมู่บ้าน	61
ตารางที่ 7 จำนวนและร้อยละของลักษณะพื้นฐานส่วนบุคคล	74
ตารางที่ 8 จำนวนและร้อยละของข้อคิดเห็นต่อปัจจัยด้าน ศักยภาพของพื้นที่	83
ตารางที่ 9 จำนวนและร้อยละของข้อคิดเห็นต่อปัจจัยด้านการ จัดการที่เน้นความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศและระบบสังคม	89
ตารางที่ 10 จำนวนและร้อยละของข้อคิดเห็นต่อปัจจัยด้าน การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว เชิงอนุรักษ์บนพื้นที่สูง	94
ตารางที่ 11 จำนวนและร้อยละของข้อคิดเห็นต่อปัจจัยภายนอก ชุมชนบนพื้นที่สูง	104

สารบัญภาพ

	หน้า
แผนภาพที่ 1 ความสัมพันธ์ของชนิดของการมีส่วนร่วม	12
แผนภาพที่ 2 การทำงานเป็นทีม (Team Work)	13
แผนภาพที่ 3 ความสัมพันธ์ของปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อความยั่งยืน ของการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บนพื้นที่สูง	37
แผนภาพที่ 4 โครงสร้างขององค์กรและความรับผิดชอบ	63
แผนภาพที่ 5 สรุปขั้นตอนการดำเนินงานในโครงการส่งเสริม การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บนพื้นที่สูง	71